

Handläggare: Anna-Karin Ericson
Telefon: 08-508 31 569

Till
Kulturnämnden

KuN
Nr 7

Remissvar angående förslag till detaljplan för Slussen, del av fastigheten Södermalm 7:85 m.fl inom stadsdelen Södermalm och Gamla Stan, Dp 2005-08976-54

Förslag till beslut

1. Att kulturnämnden i huvudsak tillstyrker detaljplanen.
2. Kulturnämnden föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att omarbета detaljplanen i enlighet med förvaltningens synpunkter.
3. Att ärendet omedelbart justeras.

Sammanfattning

Syftet med planen är att möjliggöra ombyggnation av Slussenområdet samt öka avbördningen från Mälaren. Förvaltningen anser att den nu utställda detaljplanen i många delar har förbättrats sedan programsamrådet och att det är positivt att större hänsyn tas till vyer och siktlinjer.

Förvaltningen menar dock att den nya bebyggelsen framför KF-huset och Glashuset blir ett påtagligt nytt inslag i stadsbilden samt att föreslagen bebyggelse på Södermalmstorg utgör ett fortsatt hinder för kontakten mellan Gamla Stan och Södermalm. Den nya bebyggelsen i form av glashus på Södermalmstorg har vidare en avvikande utformning som upplevs som främmande för platsen. Förvaltningen anser att en minskning av den nya bebyggelsens höjder och volymer samt en bearbetning av glashusens kantiga former skulle bidra positivt till upplevelsen av den befintliga bebyggelsen, stadsbilden och kontakten mellan Gamla Stan och Södermalm. Den nya gång- och cykelbron parallellt med tunnelbanebron riskerar i sin nuvarande utformning att skada stadsbildens kulturhistoriska värden och bör därför omstuderas. Den nya Katarinaparken i planområdets östra del bör utformas så att den inte uppfattas som att den hör ihop med Södra stadshuset (Stadsmuseet).

Förvaltningen vill uppmärksamma att man genom att ta bort den kvarvarande resten av näset vid Sjöbergsplan och tillskapar en bred kanal med bro över

minskar förståelsen för det historiska landskapet och platsens betydelse som knutpunkt mellan vatten- och landväg. En stor mängd fornlämningar och rika kulturlager kommer för all framtid att tas bort vilket är en negativ konsekvens av detaljplanen. Förvaltningen anser vidare att det från kulturhistorisk synvinkel är positivt om resterna efter Polhemsslussen kan bevaras som en historisk årsring. Möjligheten att integrera andra fornlämningar som t.ex. resterna av Gustav Vasas försvarsanläggning bör också utredas.

Kulturförvaltningen har uppdraget att vara med och planera för kultur på det nya Slussen. Förvaltningen ser det som mycket positivt att den offentliga konsten i planen skrivits in som en del i helhetsgestaltningen. Konstprojekten bör genomföras i samarbete med Stockholm konst. Vidare bör man ta tillfället i akt att under byggtiden restaurera och modernisera Södra Stadshuset.

Underlag för beslut

Planhandlingar se www.stockholm.se/slussen, remissvar 2010-03-09 dnr 4.1/1103/20. Sammanställning i bilaga. Tjänsteutlåtande 2010-03-09 dnr 4.1/1103/2010).

Berit Svedberg
Kulturdirektör

Ann-Charlotte Backlund
Stadsantikvarie

UTLÅTANDE

Ärendet/Remissen

Ärendet har remitterats till kulturförvaltningen för svar senast den 19 juni 2011.

Ärendets beredning

Ärendet har handlagts av Stockholms stadsmuseums kulturmiljöenhet.

Bakgrund och syfte

Under januari-mars 2010 genomfördes plansamråd för Slussen. Förvaltningens synpunkter på plansamrådet framfördes i tjänsteutlåtande daterat 2010-03-09 (Dnr 4.1/1103/2010). Kulturnämnden beslöt i enlighet med förvaltningens tjänsteutlåtande 2010-02-10. I juni 2010 beslutade stadsbyggnadsnämnden att ge i uppdrag till stadsbyggnadskontoret att utveckla förslaget från Foster och Berg i

enlighet med ett antal punkter för att bemöta och ta hand om de synpunkter som inkommit under plansamrådet samt därefter genomföra utställning.

Stadsbyggnadsnämnden beslutade 2007 att det fortsatta planarbetet skulle utgå från förslaget "Nya Slussen" och därmed att klöverbladsprincipen från 1935 skulle rivas.

De förändringar av Slussenområdet som nu planeras berör ett område som har utvecklats under mer än 700 år och präglas av många skilda historiska spår. Detta ger området betydande kulturhistoriska värden. För att uppmärksamma dessa har förvaltningen i egenskap av sakkunniga i kulturhistoriska frågor haft underhandskontakt med planförfattarna, vilket bidragit till att hänsyn tagits till vissa kulturhistoriska aspekter.

Detaljplanen

Syftet med planen kvarstår sedan tidigare, nämligen att möjliggöra ombyggnation av Slussenområdet med nya publika platser, broar, gator och kajer, ny och ombyggnation av funktioner och ytor kopplade till kollektivtrafiken samt reglera byggrätter för ny bebyggelse. Planen syftar också till att möjliggöra nybyggnation av slussrännan samt nya avbördningskanaler mellan Mälaren och Saltsjön. Planen innebär att klöverbladskonstruktionen från 1935 rivs. Detaljplaneförslaget finns beskrivet i tjänsteutlåtandet från 2010 och här beskrivs de delar i förslaget som ändrats sedan programsamrådet.

Genom att bussterminalen för Nacka- Värmdöbussarna flyttar in i ett nytt bergrum under Katarinaberget (för en utförlig beskrivning se separat tjänsteutlåtande Dnr 4.1/2937/2011) kan stadsgårdsleden förläggas längre mot söder och överbyggnaden minskas i höjd och utbredning. Kajen byggs ut ett antal meter och på kajnivå och överdäckning placeras ny bebyggelse för centrum och kontor med publika utrymmen i bottenvåningarna. Saltsjöutfarten blir kvar i nuvarande nivå och KF-huset och det s.k. Glashusets fasader motbyggs inte.

I riktning österut från Katarinahissen förläggs en park, Katarinaparken, med terrasseringar ner mot kajnivån. Katarinahissens blomsterkiosk måste p.g.a. höjning av marken kring hissen med ca 0,5 meter rivas och en ny byggnad planeras på platsen. Byggnaden ska bl.a. rymma rulltrappor till de nedre nivåerna från markplan.

Marknivån från Ryssgården mot Katarinavägen utjämnas medan nivån upp till Södermalmstorg kvarstår. På Södermalmstorg föreslås tre nya glasbyggnader för publik verksamhet. Den största byggnaden är placerad i torgets nordvästra del i

direkt anslutning till trappor och terrasseringar ovanför kajnivån. Den andra byggnaden är placerad i torgets nordöstra del och ytterligare en mindre byggnad föreslås på den södra delen intill Hornsgatan. Byggnaderna har oregelbundna kantiga former, volymer och höjder som regleras i detaljplanen.

En ny gång- och cykelbro föreslås parallellt med tunnelbanebron med på- och avfarter från Munkbroleden, Södermalmstorg samt från den södra kajnivån. Ytterligare en öppningsbar gång- och cykelbro finns i kajnivån mellan Södermalm och Gamla Stan, denna bro var tidigare utformad som en "högbro" från Södermalmstorg till Gamla Stan. Huvudbron kvarstår i sitt tidigare läge liksom underbyggnaden i kajnivå. Underbyggnaden under huvudbron omgärdar tillsammans med bron i kajnivå ett slags "vattentorg".

Nivåskillnaden från kajnivån på Södermalmssidan hanteras genom ramper, terrasseringar och trappor samt rulltrappor inrymda i den största nya byggnaden på Södermalmstorg. I de undre planen planeras för handel och förbindelser mellan kollektivtrafik och de olika nivåerna. Under Södermalmstorg finns möjlighet till ytterligare lokaler som eventuellt kan förbindas med t.ex. Stadsmuseet.

Kulturhistoriska värden

Stockholms innerstad med Djurgården är av riksintresse för kulturmiljövården. Kulturmiljövärdet har i enlighet med Riksantikvarieämbetets framtagna värdetext 1997 sin grund i storstadsmiljön, de speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna samt stadsplanekonsten och byggnadskonsten genom tiderna samt karaktäristiska verksamheter som sjöfartsstaden. Hit hör också särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp samt utsikter och blickfång, kontakten med vattnet och stadssiluetten. Riksintresset skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada riksintresset.

Inom och i direkt anslutning till planområdet finns bebyggelse med stora kulturhistoriska värden, flertalet blåmarkerade på den kulturhistoriska klassificeringskartan. Klöverbladskonstruktionen från 1935 utgör en värdekärna inom riksintresseområdet. Eftersom beslut finns om att anläggningen från 1930-talet ska rivas kommer motiveringen för denna värdekärna att omstuderas.

Hela planområdet ligger inom fornlämning RAÄ 103 i Stockholm, ett område där kulturlager med bebyggelselämningar från medeltid och senare tid kan påträffas. Området innefattar även vattenrummen där maritima lämningar av olika slag kan finnas.

Förvaltningens synpunkter

Planförslagets påverkan på kulturhistoriska värden och stadsbilden

Ett mycket omfattande underlagsmaterial är framtaget i samband med det utställda planförslaget såsom miljökonsekvensbeskrivning, gestaltungsprogram, fördjupnings-PM rörande landskapsbild och byggrelaterade miljökonsekvenser.

I miljökonsekvensbeskrivningen beskrivs bl.a. hur detaljplaneförslaget förhåller sig till de många olika kulturvärden som berörs. Man kommer här fram till att en samlad bedömning av planförslaget innebär en måttlig skada på kulturmiljön. Förvaltningen håller i delar med om detta, men menar att vissa delar i förslaget innebär en stor skada på kulturmiljön.

Detaljplanen har utvecklats sedan programsamrådet och större hänsyn tas till vyer och siktlinjer. Södra stadshuset (Stadsmuseet) kommer att bli synligt från Saltsjön. Katarinahissen som symbol för Slussen blir också synlig från flera håll i stadsbilden. Genom att överdäckningen har sänkts kan vattnet anas från t.ex. Peter Myndes Backe, även om en föreslagen trädrad i Katarinaparken nu istället riskerar att hindra denna vy. Överhuvudtaget omfattar planen en stor mängd nyplanterade träd som riskerar att både skymma viktiga fasader, vyer och utblickar. Sänkningen bidrar även till att huvudbrons angöring på Gamla Stansidan endast innebär en mindre höjning av marken som enligt förslaget troligen är acceptabel från kulturhistoriskt synvinkel. Detta bör dock studeras noga vid genomförandet.

Bebyggelsen framför KF-huset och Glashuset blir ett påtagligt nytt inslag i stadsbilden och glashusets mäktiga glasfasad och KF-husets eleganta stenfasad skymms till stor del. Det är positivt att de befintliga byggnadernas fasader inte motbyggs och att Sjömansinstitutets fasad till stor del fortsatt kan upplevas. KF-husets två huskroppar mot väster kommer från Skeppsbron att kunna läsas tillsammans med Katarinahissen, men genom att andra delar av fasaderna byggs för riskerar trots allt KF-husets och Katarinahissens historiska och arkitektoniska sammanhang att försvagas. En ytterligare sänkning av höjderna och volymerna på den nya bebyggelsen skulle bidra positivt till upplevelsen av den befintliga bebyggelsen och stadsbilden. I denna del av planområdet blir också gestaltningen av de nya byggnaderna avgörande. Förvaltningen deltar gärna i vidare samtal om en utveckling av gestaltungsprogrammet.

Sänkningen av marknivån bidrar även till att Katarinahissen inte landar i en grop utan får en fast bas. Av stor vikt är att byggnaden som ersätter blomsterkiosken blir en lätt och enkel byggnad i samma anda som den befintliga, vilket även

beskrivs som en intention i planhandlingarna. Katarinahissen ges skyddsbestämmelser i plan vilket är positivt.

Den nya Katarinaparken riskerar att upplevas som en anläggning tillhörande Södra Stadshuset. Historiskt har denna byggnad aldrig haft någon tillhörande parkanläggning och det är väsentligt att parken utformas så att en sammanläsning undviks.

Enligt miljökonsekvensbeskrivningen förbättras de visuella sambanden mellan Gamla Stan och Södermalm. Man menar vidare att den avvikande utformningen av de nya byggnaderna på Södermalmstorg begränsar skadan på kulturmiljön. Förvaltningen anser dock att de stora glasbyggnaderna på Södermalmstorg fortsatt utgör ett hinder för kontakten mellan Södermalm och Gamla Stan.

Genomsiktligheten i glasade byggnader är trots allt ofta begränsad och i och med att byggnaderna rymmer bjälklag minskar transparensen ytterligare. Byggnaden framför kv. Överkikaren gör att det viktiga sammanhanget Skeppsbroraden, kv. Överkikaren och Södra Stadshuset såsom ett av stadens främsta sammanhängande uttryck för 1600-talets stadsbyggnad splittras. Detta står i strid mot en av motiveringarna för riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården. Huset bör därför dras tillbaka så att kv. Överkikarens fasader kan upplevas i sin helhet. Det största glashuset kommer från kajnivån i Gamla Stan och den nya gång- och cykelbron helt att skymma Södra Stadshuset och delar av övrig bebyggelse på Södermalmssidan. Den nya bebyggelsens och gångbrons placering gör det dock möjligt att uppleva den historiska vägen in till staden via Götgatan, Södermalmstorg och över till Järntorgsgatan in i Gamla Stan. Förvaltningen menar att en ytterligare utveckling av förslaget skulle vara att byggnadernas volymer och höjder minskar samt att de föreslagna kantiga formerna, som upplevs som främmande för platsen, bearbetas. Förvaltningen anser att det är positivt att byggnadernas användning blir publik, men att renodlad handel bör undvikas.

Den nya gång- och cykelbron som föreslås parallellt med tunnelbanebron kommer att bli ett påtagligt inslag i stadsbilden som förstärker upplevelsen av den befintliga bron, vilket ut kulturhistorisk synpunkt inte är önskvärt. Möjligen kan detta dämpas genom att brofästet på Södermalmssidan sänks och rampen ner till kajnivå utgår. Detta skulle innebära att bron går än mer parallellt med tunnelbanebron och läses samman med denna. Det är även av stor vikt att marken inte höjs i anslutningen till Munkbron i Gamla Stan.

Ett av planens ändamål är att öka avbördningen från Mälaren. Detta innebär att delar av land innehållande rika kulturlager måste tas bort på Södermalmssidan. Kulturlagren i Slussenområdet består t.ex. av Polhemsslussen, rester efter Gustav Vasas försvarsverk från 1500-talet och maritima lämningar. Genom att ta bort den

kvarvarande resten av näset vid Sjöbergsplan minskar också förståelsen ytterligare för det historiska landskapet på platsen. Istället skapas en bred kanal med en bro över och den genom alla tider dominerande nord-sydliga landförbindelsen underordnas den väst-östliga riktningen. Det karaktäristiska för platsen och en viktig anledning till Stockholms grundande här är just knutpunkten mellan vattenpassagen och landförbindelsen. Detta historiskt viktiga sammanhang blir nu mindre tydligt. Sent i projektet beslutades att kajnivåernas nya konstruktioner i anslutningarna både mot Södermalm och Gamla Stan skulle ges rundade former. Detta bidrar något till att tydliggöra mötet mellan Mälaren och Saltsjön. De låga förbindelserna i kajnivå kan möjligen också bidra till en förståelse av platsens historiska topografi med näset.

En del av vattenspegeln framför Kornhamnstorg tas i anspråk för ny kajanläggning. Enligt miljökonsekvensbeskrivningen innebär detta en förstärkning av upplevelsen av Stockholm som sjöfartsstad. Eftersom utvidgningens funktion i första hand är avsedd som rekreationsyta blir detta resonemang något missvisande. Här är vattenspegeln snarare historiskt viktig och förvaltningen menar att utbyggnaden bör undvikas. Utbyggnaden har getts en form som något följer Gamla Stans strandlinje, vilket möjligen kan bidra till upplevelsen av vattenrummets och strandlinjens karaktärer.

Den första slussen på platsen byggdes på 1640-talet, Katarinaslussen. Denna ersattes på 1750-talet av Polhemsslussen. På 1850-talet tillkom Nils Ericsonsslussen och på 1930-talet byggdes den nuvarande Karl Johansslusen. Betydande rester efter Polhemsslussen finns kvar och förvaltningen beklagar djupt att dessa inte avses bevaras. Det hade varit en synnerligen stor kulturhistorisk vinst om man gett utrymme för platsens historiska årsringar med slussar från olika tider i det nya slussenområdet. Polhemsslussen utgör dock en fornlämning och beslut om borttagande tas av länsstyrelsen. Positivt är att Nils Ericsonsslussen bevaras och ges skyddsbestämmelser i plan samt även fortsättningsvis fungerar som avtappningskanal.

Risker för kulturmiljön i genomförandeskedet

Förvaltningen har i tidigare yttranden påpekat vikten av att kulturhistorisk bebyggelse inte skadas under byggskedet samt att varsamma metoder används och att förebyggande åtgärder vidtas. I ett fördjupnings-PM rörande byggrelaterade miljökonsekvenser som bilagts planhandlingarna beskrivs tydligt hur detta avses hanteras. Stadsmuseet har i samarbete med Tyréns påbörjat ett arbete för att ta fram ett kontrollsystem med rutiner för hur kulturhistoriskt värdefulla byggnader kan skyddas från skador.

Rika kulturlager kommer för all framtid att tas bort, vilket är en stor negativ konsekvens av detaljplanen. Det är av stor vikt att hänsyn till arkeologiska utredningar, utgrävningar och dokumentation tas med i tidsplaneringen. Möjligen kan även fornlämningar integreras i det nya Slussen. Alla fornlämningar omfattas av skydd enligt kulturminneslagen och Länsstyrelsen fattar beslut om fornlämningars eventuella borttagande. Förvaltningen anser att information om detta bör skrivas in på plankartan i likhet med den text som finns inskriven på detaljplaneförslaget för den nya bussterminalen i Katarinaberget.

Konst och kultur på Slussen under byggtiden

Kulturförvaltningen har ett uppdrag att under byggtiden skapa lång- och kortsiktiga konstevenemang/installationer samt se hur konst och kultur långsiktigt ska ta plats i det nya Slussen. Förvaltningen ser det som mycket positivt att den offentliga konsten i planen skrivits in som en lika självklar del av helhetsgestaltningen som arkitektur och landskapsarkitektur. Förvaltningen vill här särskilt understryka vikten av att såväl de tillfälliga som permanenta konstprojekten genomförs i samarbete med Stockholm konst, den avdelning inom kulturförvaltningen och Stockholms stad som producerar ny konst enligt enprocentsregeln: det politiska beslut som fastslår att en procent av byggprojektkostnaden när staden bygger om-, till- eller nytt i egen regi skall avsättas för konstnärligt gestaltungsarbete. Samråd med Stockholm konst skall också företas inför beslut om placering av Bengt Erland Fogelbergs rytтарstaty av kung Karl XIV Johan.

Förvaltningen vill framhålla att man under byggtiden bör ta tillfället i akt att restaurera och modernisera Södra stadshuset som idag som Stadsmuseum är en levande kulturmötesplats med ¼ miljon besökare per år.